

BIBLIOGRAFIA

Francesca GIL i ORTEGA + Alexandre NAVARRO i TOMÀS, *Toponímia rural de Nàquera*. Presentació de Miquel Bort i Asensio. Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria. Benaguasil, 1998. 121 p. + 2 mapes.

Tal com anuncia el títol, el recull només conté l'onomàstica rural. Que prescindeix del nucli urbà constitueix una originalitat que no gosaríem recomanar per les dificultats que pot plantejar d'establir on s'acaba l'urbs i comença la ruralia i per la inevitable connexió onomàstica entre l'una i l'altra. A la introducció, els autors manifesten reconèixer que els topònims urbans són sempre «substanciosos i interessants» però que els deixen «per a millor ocasió». Potser han temut que podia entrebancar la perfecció de llur inventari l'expansió urbana generada per l'arribada d'estiuejants de la ciutat de València, aquests últims anys. Una expansió que potser ha provocat un batibull despersonalitzador. Hauria estat raonable de posar a l'inventari urbà un límit cronològic –a fixar a l'època en què van començar a arribar estiuejants–, sense prescindir de la població tal com era abans de les transformacions recents. Passant per damunt d'aquesta particularitat, cal donar una cordial benvinguda a aquest recull d'un altre sector de l'onomàstica dels Països Catalans, en aquest cas d'una zona situada al nord de la ciutat de València, entre Sagunt i Bétera, altrament dit, entre Morvedre i Lliria. L'obra és distribuïda en tres parts. Una dedicada a l'estudi dels genèrics. Hi destaca –mirant-nos-ho des del Principat– *Cabeç* i *Colla[do]*, com equivalent de 'puig' i, especialment, *Rodeno*, «qualsevol muntanya d'una certa magnitud», nom pres d'un tipus de pedra que no sabem identificar. La segona analitza l'etimologia i la semàntica de la part específica dels conjunts onomàstics. Fet i fet, és una distribució temàtica en deu apartats: formes de relleu, hidronímia, composició del sòl, vegetació i fauna, activitats humanes, característiques del lloc, i un grup de mots d'interpretació de moment impossible, tal com sovint hom es troba pertot. El tercer apartat ocupa quasi tres quartes parts del llibre. Conté el corpus toponímic, organitzat alfabèticament. Les informacions documentals són abundants, tal com convé; han estat tretes majoritàriament de *El señorío y baronía de Náquera*, d'Emili Lluch i Arnal (Nàquera, 1984), amb dades que afecten del segle XV al XIX, i també d'«Amillaramientos», de papers de l'Arxiu Històric Municipal, d'un protocol del XV i d'escriptures diverses. Les descripcions i els comentaris són esquemàtics, fins al punt que algun cop hom voldria que no ho fossin tant, com en el cas de *la Patada*, *la Sabata* i *la Senyoreta* (partides de terra), si hi hagués hagut una base per a estendre-s'hi una mica. *El Salt*, per exemple, no se sap si és en territori pla sense cap desnivell sobtat; si no hi hagués algun canvi brusc de nivell que formés una timba, es podria pensar en la paraula antiga equivalent a 'bosc' o 'prat' (V. DCVB). En canvi, a *Satarenya* l'explicació és abundant per a justificar «sub-

terranea» com a procedència de la raresa actual. També resulta convenient l'aclariment de *Dula* (s.v. Parada, rodono de la) amb un significat local que discrepa lleugerament del que li donen els diccionaris. Una altra interpretació a fer notar és la de *Beni-* (s.v. Macim de Beni-arab) com a corresponent a rafals àrabs, és a dir, demarcacions territorials amb unes característiques determinades, en lloc de la més coneguda de 'fills de'. *L'Algepsar* i derivats i compostos múltiples corresponen al que per ací en diem 'guixeres'. L'article és present davant de noms formats per una sola paraula –*la Calera* per exemple– però és absent dels que consten de part genèrica i de part específica –Cantal, font del–, tret de quan es fa l'entrada per la part genèrica –Camí de Bétera, *el-* i d'algun altre cas com Cinglet, *el cap del*; Colzano, *el corral del*; Foradat, *el molló*. Ens hauria semblat preferible de no prescindir de l'article quan el nom en va acompanyat. Altrament, la meticulositat dels autors els arriba a fer dedicar una entrada a *Penirat*, producte evident de negligència –com tants se'n poden trobar en altres parts a mitjan XIX– d'un funcionari segurament vingut de qui sap on. Dels dos mapes del final, un indica els punts elevats del terme; l'altre, els barrancs. Aquest treball es presenta ben fet, elaborat amb un bon coneixement de la matèria i amb mostres d'amor a la llengua del país. Voldria que les observacions precedents fossin preses amb la mateixa simpatia i desig de col·laboració amb què han estat formulades.

Ramon Amigó i Anglès

Nouvelle revue d'onomastique, núm. 29-30, Société Française d'Onomastique, París, 1997.

Aquest número presenta en primer lloc, amb el títol "D'un nom a l'autre", un article de Paul Siblot sobre el caràcter significatiu del nom propi a partir de les teories de Michel Bréal, d'interès general. Dels treballs que vénen a continuació, referents sobretot, és clar, a la Gàl·lia, com venim fent en aquest cas (veg. el núm. LXXII, març 1998, pàgs. 66-67, del nostre Butlletí Interior), assenyalarem aquells que creiem que poden tenir un major interès per a un lector català: "Latin RUPINA", de Julián Santano Moreno, on s'esmenten formes catalanes com *robina* i *rubinada*; "Le nom de CLOVIS", de Gaston Duchet-Suchaux, origen del nostre nom de fonts Lluís; "Peut-on parler de toponymie templière? L'exemple de la Loire-Atlantique (Haute-Bretagne)", de Hervé Tremblay, que també llegiran de gust els templeristes nostrats; i "Estratificaciones toponímicas de tipo vasco en la Vallée d'Ossau (Béarn)", article pòstum del basquista acreditat Alfonso Irigoyen. Cal dir també que en el capítol de "Comptes rendus", Pierre-Henri Billy dona notícia de les actes del IV col·loqui d'onomàstica valenciana (XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica) que tingué lloc, com tots sabem, el 1995 a Ontinyent; i en el de "Notes de lecture", el mateix P. H. Billy comenta l'opuscle *Consideracions sobre l'onomàstica*, de qui subscriu aquestes línies (Institut d'Estudis Catalans, 1996), reproduït també en el núm. LXVI (setembre 1996), del nostre Butlletí Interior.

Josep Moran i Ocerinjuregui

Josep SANCHIS CARBONELL, David GIRONÉS MICO (Directors), *Mapa toponímic del terme d'Ontinyent*, Ajuntament d'Ontinyent, Oficina de Promoció de l'Ús del Valencià, Ontinyent 1998. Assessorament cartogràfic: Santi Sais Torró i Agustí Ribera Gomes. Assessorament toponímic: Emili Casanova.

Hem de congratular-nos de debò per l'aparició d'aquest tipus de publicació –multidisciplinària– on han intervingut alhora diversos especialistes dels camps cartogràfics i filolò-

gics. L'esmentat treball és un mapa desplegable i amanós que en una mateixa plana ens informa de tot allò relacionat amb el terme municipal d'Ontinyent: signes convencionals, índex toponímic amb la corresponent ubicació mitjançant la combinació binària de lletres i xifres, tipus d'escala i límits de terme, a més de la identificació dels trenta-sis informadors, alguns amb noms tan suggestius i casolans com "tio Agustí" o "Pepe Calatayud".

L'escala de referència 1:20.000, de projecció U.T.M., utilitza la plantilla de l'Institut Geogràfic Nacional (I.G.N.) per a les corbes de nivell, les quals equidisten 10 m., és a dir, tot un mapa detalladíssim que diferencia palpablement la zona muntanyenca –color blavenc– que envolta la ciutat, de la zona central plana –color ataronjat–, l'indret o "locus amoenus" adient on els nostres avantpassats saberen bastir estratègicament la ciutat, tenint com a punt de referència el curs mitjà del riu Clariano. Des d'aquesta perspectiva històrica interpretem que la distribució dels principals camins rurals hi és radial, és a dir, convergent cap al centre de la ciutat, tal i com s'ha esdevingut en gairebé tots els antics poblaments; per tots aquests motius, la delimitació del terme és irregular i coincideix la seua frontera natural amb la dels accidents geogràfics: muntanyes, camins, barrancs, etc., malgrat això, els mollons fronterers amb el terme d'Agullent hi semblen artificials (línia recta) la qual cosa ens fa suposar una antiga pervivència de problemes jurídics delimitatius.

Per altra banda, el retolament dels accidents geogràfics hi és força efectiu a l'hora de la recerca d'un indret determinat, per això els autors han jugat amb la diversitat de gradació cromàtica: blau fort (relació hidrogràfica), verd (noms de carreteres i partides), negre (ermites, noms d'urbanitzacions), roig (cases i fets humans aïllats), etc.

En definitiva, un interessant treball en equip on només podríem indicar, si se'ns permet, un lleuger retret a un plànol excel·lent: les quadrícules se'ns hi representen massa àmples, la qual cosa resta certa efectivitat a l'hora de cercar a corre-cuita un topònim.

Josep Dionís Martínez

Rosalía PANTEBRE i TRASFÍ, *Gent d'Anyós i gent d'Aldosa*, les Escaldes, Andorra 1998, 211 ps.

L'autora s'ha acreditat pels seus estudis sobre genealogies en pobles petits on, no obstant això, la seva persistència en la història oral i la recerca afanyosa de papers vells (capítols matrimonials, testaments, escriptures, etc.) li han permès de reconstruir moltes nissagues de gent senzilla, i alhora ha pogut establir algunes constants en els casaments. L'autora no ens ofereix genealogies fredes sinó que hi dóna el caliu d'un riquíssim anecdotari que permet reconstruir part de la vida rural d'aquests dos llogarets d'Andorra. Hi trobem, doncs, una abundor d'onomàstica, igual que en un altre llibre modèlic de Pantebre, l'extensa obra *Bescaran* (Andorra 1993), on, amb l'esperit detectivesc que la caracteritza, va aconseguir també de fer un llibre apassionant.

L'autora, a part de narrativa, ha publicat també dos llibres sobre dialectologia: *El parlar d'Andorra* (Andorra 1997) i *La primera cançó del Peïrot* (Andorra 1997), on parteix d'aquesta figura, popular en tantes cases de pagès, ja que les seves cançons eren tirallongues que sovint la gent se sabia de memòria i on trobaríem també abundosa onomàstica.

Cal felicitar Rosalía Pantebre pel rigor de la seva tasca i perquè no compta el temps que esmerça en aquestes petites però fructíferes recerques d'arxiu i d'enquesta oral que ajuden a configurar un mapa genealògic que no és ni el de les famílies reials, comtals o de la petita noblesa, sinó de la pagesia més humil, però amb una llarga consciència de tradició familiar.

Albert Manent

Cosme AGUILÓ, *La toponímia de la Costa de Lluçmajor*. Institut d'Estudis Catalans. Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, II. Barcelona. 1996. 184 pàgines, 5 mapes desplegable. 17 pàgines amb fotografies en color i dibuixos dintre el text.

L'autor és prou conegut per una activitat intensa en la localització i anàlisi de noms de lloc. Fa quasi vint-i-cinc anys que es va presentar en un periòdic de Felanitx parlant de toponímia i ja no ha parat d'escorcollar el territori insular a la recerca de noms i amb una notable preocupació perquè els rètols siguin situats amb precisió damunt del sector de territoris designat amb les paraules amb què hom el coneix.

Aquesta pulcritud, difícil d'aconseguir quan es dibuixa un mapa perquè, massa sovint, el cartògraf sembla com si tingués un cert menyspreu per la toponímia, com si els noms tinguessin poca importància damunt d'un mapa; aquesta pulcritud ha permès a Aguiló d'oferir uns mapes toponímics modèlics de Cabrera (1980), sa Dragonera (1982) i la costa de Felanitx (1990). La seva preocupació per l'onomàstica insular ha generat articles diversos, publicats en una colla de revistes mallorquines i també en aquest Butlletí. Uns articles que manifesten com una mena d'esverament i que volen desvetllar la consciència dels responsables lingüístics de l'arxipèlag balear perquè s'intenti de salvar la toponímia, fortament amenaçada. Ell estima la seva terra amb passió, tal com exposa a la dedicatòria a la seva mare –en el seu primer treball en forma de llibre (1991), concentrat a la costa de Felanitx– quan li agraeix que l'hagués “fet hereu de la llengua catalana”. Convençut que res no representa millor l'ànima d'un país que els noms genuïns amb què la gent de casa ha batejat cada fragment de territori, el seu homenatge a la terra consisteix a arrebregar-ne l'onomàstica i oferir-la de manera organitzada. Després de diversos altres exercicis d'aquesta mena, ara ha orientat la seva recerca cap a Lluçmajor, el terme municipal de major extensió de l'illa, amb una costa esquerpa, amb penya-segats esgarrifosos, amb una llargària d'uns 34 km en línia recta, però que n'arriba a tenir vora cinquanta si s'hi compten els entrants i sortints. El treball porta els noms organitzats seguint una línia que va des d'*es racó des Llobets*, cap a ponent, fins a *es torrent des Judeus*, tocant al terme de Palma. N'hi anota 486 de numerats. Cada número correspon a un nom principal i dintre de la mateixa numeració consten variants o noms complementaris d'aquell lloc, si n'hi ha. El número d'ordre va seguit d'una altra numeració, entre parèntesis, que condueix al lloc que ocupa el nom damunt dels mapes. Hi ha 21 noms més que no ha pogut saber quin lloc designen. I encara altres 30, avui desconeguts, extrets de bibliografia i cartografia antigues. Uns apèndixs són dedicats a analitzar alguns noms conflictius, com “Capocorb” i “la Venjança”. El III, recull cançons referents a indrets d'aquella costa. Del IV al VII, relacionen noms que apareixen en mapes i llibres d'alta estima. Els VIII, IX i X contenen la relació alfabètica de tots els noms inventariats. Les descripcions són detallades, però breus, concises. Diuen allò que cal, i prou. Contenen exemples de l'excel·lent consciència de la complexitat de la temàtica: “no m'atrevesc a pronunciar-me” (p. 37) és una mostra d'una discreció filla de l'experiència. Molts topònims tenen antropònims en llur origen: *cala en Bertran*, però n'hi ha que s'oculten darrere particularitats que desvien el pensament cap a altres direccions: *cala en Bassí*, diminutiu de Bas i no pas “bací” ‘ornal’. “Pesquera” és el genèric més abundant; la coneguda per *Na Cocó* no es refereix a cap nom de dona, sinó a “una partida de cocons –que hi ha sobre la roca– on el pescador tira el peix agafat”. Doncs, l'article de distinció personal no sempre introdueix un nom de persona. *Cova*, *punta* i *racó* són altres genèrics abundants. I també, però no tant, *torrent*, no desplaçat per ‘barranc’. Curiosament, hi ha dues vegades *es torrent Fondo* i, també dues, *es torrent des Moix*, anomenat per un sol dels informants com *des Gat*, la paraula antiga equivalent. conservada només en testimonis fòssils. L'ornitologia hi és present. Sobretot coloms, a *sa cova des Coloms*, *Colombar* i *Colombanet*, amb comentaris arran

de la conservació del grup *mb*. *S'esqui des Gorrions*, un castellanisme que ha desplaçat el genuí *pardal* per un escriúpol que al Principat pot fer riure. També la botànica hi pren part. El nom de *cala en Timó* ningú no sap de què ve, però Aguiló proposa encertadament el *Teucrium polium* i observa que abunda l'*herba de Sant Ponç* pels voltants de la cala. 'Poliol', 'timó' i 'herba de Sant Ponç' són sinònims, segons Francesc Masclans. És la 'farigola' d'altres llocs. Parlant d'*es caló de ses Donardes* amb abundància d'atzavares que justifiquen el nom del lloc, discrepa d'alguna de les afirmacions que fa "el mestre Coromines" a DECat, III, 180-181. Dedicava una gran atenció i un gran espai a *Contimplà* i variants i arriba a 'roca plana'. No pot aclarir d'on ve *sa cova dels Ossos*; es curiós que tampoc ningú no doni cap explicació —ni tan sols imaginària o llegendària— de la procedència del nom del mas dels Ossos del terme municipal de Reus. *Sa pesquera des Tinent* li condueix el pensament cap a pescadors militars, però acaba la frase amb un signe d'interrogació. Ben segur que la graduació de l'exèrcit no hi va tenir res a veure. Es deu referir a un obstacle submarí on és fàcil d'enrocar. M.T. Montaña (*Els noms sotaiguats de la mar sitgetana a la rapitencia*) troba a *tinent* un significat imprecís però sempre relacionat amb la idea de 'retenir'; diu que a Torredembarra i la Ràpita li apliquen l'article femení. Per acabar aquestes divagacions arran d'una lectura —que omple d'admiració— de l'obra investigadora —tan ben feta— de Cosme Aguiló, comentaré una certa coincidència entre un nom llucmajorer i un de salouenc. *Es Xap*, "una mena de coveta o enclotxa vertical", em fa recordar del *xapall* de la Figuereta del litoral del cap de Salou, entre la farola i el racó. Designava un clivell horitzontal, llarg i profund, vora una figura de moro, al peu d'una roca que hi havia al capdamunt d'un vessant rost, abocat a la mar. Parlo en passat perquè l'agressió salvatge contra aquella costa per part del capitalisme especulatiu ho ha trasbalsat tot sense cap mena de consideració que no fos econòmica. Un dels informants em deia —quan ja ens havíem agafat una certa confiança— que, a la seva joventut, utilitzaven la paraula "*xapall*" com un eufemisme per 'vulva'. Diré amb totes les lletres allò que ja he deixat entendre: que *La toponímia de la costa de Llucmajor* és una aportació magnífica al coneixement dels noms del litoral d'aquell sector occidental de l'illa i al de la llengua que ens és comuna. Desitgem amb vehemència que la joventut cronològica, intel·lectualment madura, de Cosme Aguiló prossegueixi amb aportacions d'aquesta naturalesa al nostre patrimoni onomàstic, víctima de tantes pressions exògenes. Si no li semblés convenient d'anar a l'altra part de l'illa a explorar més costes encrespades, no hi faria res que anés terra endins a escorcollar zones sense façana litoral en les quals l'economia que gira a l'entorn del lleure també deu anar malmetent sense escriúpols una part del tresor de les denominacions. Enhorabona entusiasta, amic Cosme.

Ramon Amigó

Gabriel REUS MAS, *Els malnoms de Campos*, Campos, Publicacions de la Parròquia de Campos núm. 19, Impremta Adrover, 1998.

Mossen Gabriel Reus, rector de la parròquia de Campos (Mallorca), és el gran estudiós de la història eclesiàstica d'aquest poble. Al llarg de les seves recerques històriques, anava anotant els motius o malnoms que trobava en els nombrosos lligalls i papers per ell desempolsats. El resultat d'aquesta pacient labor de formiga ha estat un aplec ben nombros de malnoms campaners que ara ha donat a la impremta.

De cadascuna d'aquestes unitats onomàstiques, presentades per ordre alfabètic, mossèn Reus n'explica el significat, l'etimologia, la motivació i les variants (*Nicolau / Micolau*) i, a més, n'aporta documentació. Per a les formes vives dels darrers decennis ha tingut en compte diverses llistes de particulars, esqueles funeràries i especialment el fitxer de l'*Sta-*

tus animarum, espècie de cens eclesialístic de totes les famílies del poble, carrer per carrer. Les referències documentals confereixen un especial valor a l'obra, car es testimonien formes des del segle XVI, tot aprofitant cadastres, llibres sacramentals, capbreus de sufragis, llistes de possessions i de pastors i mercaders, etc. També dins l'entrada dels malnoms referents a oficis (*Barber, Ferrer, Teixidor*, etc.) s'enumeren els qui l'han exercit o l'exerceixen (dada d'interès històric). L'obra es clou amb una classificació temàtica segons es tracti de noms referents a animals, vegetals, colors, cognoms, topònims, qualitats o defectes, etc.

Joan Veny, també de Campos, n'ha fet el pròleg, en el qual, aprofitant les valuoses dades que atesora el llibre, fa un breu estudi de les modificacions formals i morfològiques dels malnoms elencats, a més de mostrar l'alt interès que presenta per a la història del lèxic mallorquí i del conjunt de la llengua catalana.

En suma, una primera aportació molt substancial a l'estudi dels malnoms d'aqueixa vila del pla meridional de Mallorca, realitzada des de la doble perspectiva sincrònica i diacrònica i que és una obra exemplar.

Albert Manent

Agustín RUBIO VELA i Mateu RODRIGO LIZONDO, *Antroponímia valenciana del segle XIV. Nòmnes de la ciutat de València (1368-69 i 1373)*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. València/Barcelona 1997. Biblioteca Sanchis Guarner. 242 pàgines.

El comentari que Germà Colón fa al pròleg és contundent quan afirma que el cens de població de les parròquies de València del segle XIV és el més antic i genuí conegut de la baixa edat mitjana, i aquest cens és el que aporta el llibre en qüestió. *Els Llibres de repartiment*, del segle XIII, són anteriors i anoten els noms dels primers repobladors assentats a la ciutat arran de la conquesta cristiana, però és difícil de determinar quins hi van residir realment. Alguns altres manuscrits fiscals del XIV i del XV tampoc no es poden donar per relacions completes dels habitants de la ciutat, tal com queda explicat a l'estudi introductori, que té una extensió de 38 pàgines. Hom hi ha trobat documents utilitzats, que anoten les devolucions a ciutadans de préstecs fets al Consell de la ciutat de València perquè pogués atendre necessitats econòmiques de Pere el Cerimoniós, IV segons la cronologia d'Aragó, per a la seva campanya de Sardenya, per a defensar València del setge del rei Pere de Castella i per una peita interrompuda del 1355. Parla de la procedència dels cognoms catalans dels fills procedents del nom de baptisme dels pares: Martí, Miquel, i tants d'altres, i Llopis, Sanchis, etc., en menor quantitat, procedents d'Aragó i de Castella. Dels noms geogràfics (Perpinyà, Clarà, etc.), gentilicis (Navarro, Guasc, etc.) i topogràfics del món rural (Bosc, Serra, etc.) i del món urbà (Cases, Porta, etc.); de plantes (Morera, Oms, etc.), de formacions vegetals (Pomar, Rebolleda, etc.), d'arbusts (Boix, Fonoll, etc.) i de fruites (Maçana, Cirera, etc.). Procedents de malnoms (Bru, Roig, etc.), de dignitats, oficis o condició social (Clergue, Batlle, Comte, Macip, Burgès, Romeu); d'oficis (Ferrer, Moliner); de defectes (Poc, Calvó, etc.) i virtuts (Bonet, Bonfill, etc.), de caricaturescos (Ninot, Matamoros, etc.), i noms d'animals (Lleó, Astor, etc.). Aquesta introducció, molt il·lustrativa del bon coneixement del tema, va seguida de taules de cognoms geogràfics, distribuïdes per zones de procedència; dels prenom més freqüents observats i del nombre de contribuents de cadascuna de les onze parròquies urbanes i també les de Russafa i Alboraià, amb un total de 4.602. Les nòmnes veïnals de València van distribuïdes parròquia per parròquia i segons la destinació del préstec, i cada parroquia va numerat fins a la xifra que s'ha dit. Una altra llista de 196 noms corres-